EDUCAȚIA TIMPURIE ȘI ÎNVĂȚĂMÂNTUL EXTRAȘCOLAR

Natalia CARABET,
doctor, conferențiar universitar,
Universitatea Pedagogică de Stat Ion Creangă din Chișinău,
ORCID ID:0000-0002-9096-0587

Rezumat. *Articolul propune unele idei cu privire la organizarea învățământului extrașcolar la nivelul educației timpurii din Republica Moldova, la nivelul IET. Se analizează unele documente de politici educaționale la nivelul educației timpurii ce reglementează activitățile extracuriculare/extrașcolare din cadrul IET, aspecte ce țin de pregătirea profesională a cadrelor didactice, de competența de a organiza diverse tipuri de activități extrașcolare cu copiii mici, de comun accord cu părinții, dacă e cazul. În articol se descriu principiile activităților extrașcolare organizate cu copiii de vârsta timpurie.*

Cuvinte-cheie: *educație, învățământ extrașcolar, interes, abilități, talente, vârsta timpourie, profesioniști, educație timpurie formală și nonformală, tipuri de activități extracurriculare organizate în IET.*

EARLY EDUCATION AND OUT-OF-SCHOOL EDUCATION

Summary. *The article proposes some ideas regarding the organization of extracurricular education at the level of early education in the Republic of Moldova, at the level of kindergarten. We analyze some educational policy documents at the level of early education that regulate extracurricular/ extracurricular activities within the kindergarten, aspects related to the professional training of teaching staff, the competence to organize various types of extracurricular activities with young children, in agreement with the parents, if applicable. The article describes the principles of extracurricular activities organized with children of early age.*

Keywords: *education, extracurricular education, interest, skills, talents, early age, professionals, formal and non-formal early education, types of extracurricular activities organized in kindergarten.*

Cum menționează doctor Elena Bîrsan în articolul Managementul activităților extrașcolare [1], atunci când vorbim despre „activităţi extracurriculare” ne referim la un tip de activități, complementare demersului didactic prevăzut de Planurile cadru și Curriculumul național. Aceste activități pot avea caracter științific, artistic, sportiv, vocațional și sunt dedicate unor grupuri de elevi care sunt interesați de acestea.

Glosarul științific al acestui articol s-ar referi la definițiile:

- Activităţile extracurriculare sunt definite de unii cercetători ca fiind „totalitatea activităţilor educative planificate, organizate și desfășurate în instituţiile de învăţământ sau în alte spaţii, în colaborare cu diverse organizaţii, având

scop educaţional, dar mai puţin riguroase decât cele formale și desfășurate în afara incidenţei programelor școlare, conduse de persoane calificate, cu scopul completării formării personalităţii elevului asigurată de educaţia formală sau dezvoltării altor aspecte particulare ale personalităţii acestuia.”

- Activităţile extracurriculare sunt o modalitate prin care elevilor li se pot dezvolta anumite abilități, unele competențe, într-un mod mai puțin rigid, prin folosirea unor strategii moderne, a unor abordări pozitive care le stârnesc creativitatea și interesul pentru un anumit domeniu. Ele contribuie din plin la dezvoltarea socială și la cea personală a elevului. Deși activităţile specifice educaţiei formale urmăresc anumite finalităţi menţionate anterior, totuși ele nu urmăresc maxima valorizare a unor competenţe precum: dezvoltarea unor abilităţi interpersonale, muncă în echipă, iniţierea și implementarea unor proiecte personale sau în echipă, deprinderi de însușire a stilului de învățare etc [1].

Cadrul de Referință al Educației Timpurii [2], elaborat în 2018- menționează că Educația constituie axa centrală a politicii unui stat, factorul de bază în transmiterea și crearea de noi valori culturale și general-umane, de dezvoltare a capitalului uman, de formare a conștiinței și identității naționale. Educației îi revine rolul primordial în crearea premiselor pentru dezvoltarea umană durabilă și edificarea unei societăți bazate pe cunoaștere.

În Republica Moldova, viziunile cu privire la educația timpurie concretizează viziunea asupra copilului, acceptată și promovată prin cadrul normativ și documentele de politici în sistemul educațional [2,6], care stabilesc aspectele specifice ale procesului educațional; asigură convergența eforturilor în extinderea, aprofundarea, dezvoltarea educației copilului de la naștere până la 7 ani și corelarea cu nevoile multiple ale copilului și familiei, asigurarea stării de bine a copilului, asigurarea accesului și șanselor egale la o educație de calitate fiecărui copil.

Educația timpurie vizează acțiunea multidimensională și multifactorială a formării/dezvoltării persoanei [2] în intervalul cuprins între naștere și momentul intrării în școală. Or, educația timpurie reprezintă o preocupare tot mai vizibilă, dobândind și un statut din ce în ce mai semnificativ, nu doar ca parte componentă a sistemului educațional, ca treaptă indispensabilă în procesul de dezvoltare a copilului, ci, în mod evident, ca fază inițială a învățării pe tot parcursul vieții, care își are începuturile în copilărie [2].

Educația timpurie în sistemul de învățământ din Republica Moldova se bazează pe abordarea holistică a dezvoltării copilului și abordarea centrată pe copil în procesul educațional și abordarea centrată pe valorile societății.

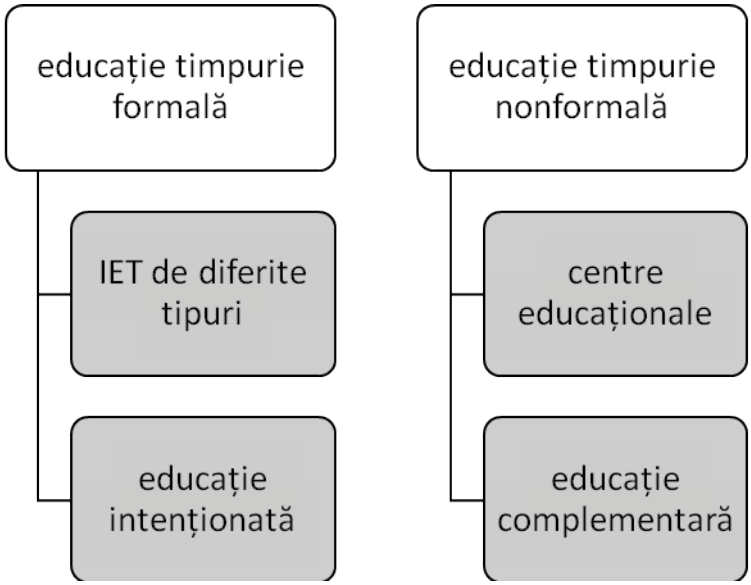
De aceea, dezvoltarea fizică, socio-emoțională, cognitivă și a limbajului în copilărie constituie aspecte decisive pentru viitorul adult.

Educația timpurie în Republica Moldova include două cicluri [2]:

(1) educația antepreșcolară	(2) învățământul preșcolar
• organizată pentru copiii cu vârsta de până la 3 ani – se realizează în familie; • La solicitarea părinților, autoritățile publice locale pot organiza instituții de educație timpurie cu finanțare asigurată de bugetele locale; • oferă servicii educaționale și, după caz, de îngrijire și protecție conform Pachetului standard de servicii, stabilit de Guvern; • realizează programul educațional de bază -dezvoltarea holistică a copilului conform curriculei și standardelor educaționale de stat; • creează condiții pentru adaptarea și socializarea timpurie, inclusiv socializarea de gen.	• organizat pentru copiii cu vârsta de 3-6 (7) ani. În cadrul acestuia, statul • suportă cheltuielile pentru serviciile educaționale și de îngrijire în instituțiile publice, inclusiv pentru copiii cu cerințe educaționale speciale; • oferă servicii educaționale, de îngrijire și protecție conform Pachetului standard de servicii (PSSE) stabilit de Guvern; • realizează programul educațional de bază -dezvoltarea holistică a copilului și pregătirea pentru școală în conformitate cu curriculumul și standardele naționale și, în caz de necesitate, oferă servicii de reabilitare/recuperare pentru copiii cu CES în modul stabilit de către Ministerul Educației și Cercetării.

Educația timpurie formală [2], constituie educația intenționată, sistematică și evaluată, încredințată specialiștilor din domeniul acceptat instituțional, juridic, statal și social, al educației (educatori, învățători etc.). Acest tip de educație cuprinde totalitatea influențelor și acțiunilor organizate sistematic, gradate cronologic și elaborate în cadrul unor instituții specializate, în vederea formării personalității copilului. Educația timpurie formală se realizează în toate tipurile de insituții de educație timpurie din Republica Moldova, fie de stat, private, din urbe sau sate.

Educația timpurie nonformală [2] reprezintă ansamblul acțiunilor și al influențelor pedagogice desfășurate, succesiv sau simultan, în afara sistemului formal al educației, pentru a răspunde unei mari varietăți de cerințe de învățare, cum ar fi cele de educație complementară (paralelă cu grădinița, de obicei centre educaționale de zi sau centre de pregătire a copiilor pentru școală), contribuind la formarea-dezvoltarea personalității copilului.

Încă un document reglator, în care se stipulează unele aspecte importante dar și specifice educației extrașcolare la etapa timpurie este Planul-cadru pentru învățământul preșcolar.

Planul-cadru pentru învățământul preșcolar se bazează pe următoarele principii [6]:

• Principiul funcționalității – Planul-cadru este valabil și obligatoriu pentru toate tipurile de instituții de învățământ general, care oferă servicii de educaţie şi îngrijire copiilor cu vârsta de la 2 ani la 7 ani, inclusiv instituțile de educație timpurie care integrează copii cu CES.

• Principiul coerenței – tipurile de activităţi, indicate în acest Plan-cadru, sunt determinate de specificul procesului educațional care se desfășoară în IET și care sunt marcate de filosofia educației centrate pe copil.

• Principiul flexibilitatii si al parcursului individual – documentul în cauză poate fi adaptat la necesitățile fiecărei instituții și a fiecărei grupe de copii din instituție.

• Principiul racordarii la social – Planul-cadru este conceput astfel, încât oferă cadrelor didactice oportunitatea planificării și promovării optime a activităților, care contribuie la încadrarea copiilor în societatea contemporană [6].

În aceeași ordine de idei, și activitățile extrașcolare (la orice nivel) vor lua în considerație principiile de organizare a lor, principii care ne orientează la personalitatea copilului, la aptitudinile lui, la nevoile specific, dar li la un mod aparte, individualizat de organizare a acestora [9].

Principiile în organizarea cu succes a activităţilor extracuriculare:

- Principiul corelării funcţionale între „cerinţe” şi „oferta educaţională”;
- Principiul acordării de şanse egale tuturor beneficiarilor;
- Principiul bucuriei succesului sau optimismului pedagogic;
- Principiul valorificării resurselor pozitive ale personalităţii umane în vederea eliminării celor negative;
- Principiul susţinerii reciproce;
- Principiul îmbinării exigenţei faţă de elev cu respectul pentru el;
- Principiul coeziunii grupului şcolar;
- Principiul respectării regulilor stabilite de grup.

Dacă urmărim atent principiile descrise mai sus, observăm că acestea ne orientează spre o abordare holistică a procesului de educație și dezvoltare al copilului- prin activitățile extrașcolare copilul socializează, comunică, gestionează emoții, schimbă comportamente, învață etc.

Tot în acest document (Planul-cadru pentru învățământul preșcolar) [6]

se specifică grupele specifice vârstei copiilor, precum:

- grupa I mică: vârsta 2-3 ani;
- grupa II mică: vârsta 3-4 ani;
- grupa medie: vârsta 4-5 ani;
- grupa mare: vârsta 5-6 ani;
- grupa pregătitoare: vârsta 6-7 ani;
- grupe mixte: vârsta de 2-4 ani; vârsta de 3-5 ani; vârsta de 5-6(7) ani, pentru comunitățile mici, grupe constituite din copii cu vârsta 2-6(7), 2-4 și 5-6(7) ani.

Și, nu în ultimul rând, planul-cadru include următoarele tipuri de activități educaționale cu caracter obligatoriu pentru IET, în cadrul cărora are loc învățarea/ dezvoltarea copilului:

- activități de învățare/dezvoltare în baza/pe domenii de activitate (activități integrate și activități pe domenii separate de activitate);
- jocul și activitățile liber alese de către copil/copii;
- activități de dezvoltare personal;
- activități extracurriculare.

Activitățile extracurriculare, care sunt [6]:

- liber alese de copii;
- valorifică aptitudinile copiilor;
- dezvoltă talentele lor;
- se organizează prin informarea și parteneriat cu familia;
- deseori se organizează individual;

- pentru educația timpurie fiind numite -AEx- au un rol complementar față de activităţile didactice (integrate sau pe domenii specifice de activitate);
- sunt mai puţin riguroase decât acestea, urmărind extinderea și aprofunadarea influenţelor exercitate în procesul educațional, valorificarea şi dezvoltarea intereselor şi aptitudinilor copiilor, organizarea judicioasă şi atractivă a timpului liber.

Conţinutul AEx în IET se selectează în funcţie de dorinţele şi preferinţele copiilor, de condiţiile şi posibilităţile de realizare. Formele de organizare sunt mult mai flexibile, ingenioase, având un caracetr recreativ. Acest tip de activități în IET se organizează, de regulă, în a doua jumătate a zilei, dar mai ales în perioada vacanțelor școlare și în perioada estivală.

Ele sunt desfășurate în timpul liber de activitățile didactice în scopul delectării și relaxării copiilor, stimulându-le interesul pentru diversitatea valorior din domeniile Cultură și Societate, Arte, Știință, Tehnologii, Sport, Turism și Agrement. Activitățile extracurriculare în grupele de vârstă de 2-7 ani se organizează cu o periodicitate de o dată în săptămână în fiecare grupă de vârstă, iar tipul acestora se selectează conform grupei de vârstă, la decizia cadrului didactic, cu obligativitatea respectării diversității activităților de la o săptămână la alta și în corelare cu Planul-cadru al activităților extracurriculare pe instituție.

Principalele tipuri de activități extracurriculare organizate în IET sunt [6]:

- Sărbătorile (calendaristice, tematice, sportive, ecologice etc.) - se pot organiza atât la nivelul unei singure grupe de copii, cât și la nivelul instituției, cu implicarea tuturor grupelor de copii din IET sau alte grădinițe (cu excepția perioadelor pandemice).
- Matineele (literare, muzical-literare etc.) – se organizează prin prezentarea unui repertoriu muzical-artistic, ce vizează o temă selectată, la toate grupele de vârstă.
- Distracțiile (sportive, muzicale, ecologice, literare etc.) – presupun o idee sau un conţinut creativ cu elemente de joc și prevede integrarea diferitor forme de activitate, orientate spre crearea stării de bine la copii: exerciții fizice, ștafete, improvizări, interpretare vocală, mișcări muzical-ritmice, interpretare la instrumente muzicale pentru copii etc. În rol de participanți la distracții pot fi copiii, care fac parte dintr-o grupă de vârstă sau copii din grupe diferite, dar cu vârste apropiate (5-6 ani și 6-7 ani).
- Activități literare și teatralizate (teatre, spectacole/ jocuri – dramatizări) – această formă de activitate îl pune pe cel mic atât în calitate de actor, cât şi de spectator în faţa unei surse inepuizabile de impresii puternice.

- Activități de agrement cognitiv/intelectual (festivaluri, concursuri) – valorifică interesul pentru un anumit domeniu, stimulează foarte mult imaginaţia şi gândirea, ajută la dezvoltarea talentelor, abilităţilor şi cunoştinţelor, copilul învaţă să aibă încredere în sine și în colegi.
- Vizite la muzee, expoziţii, monumente și locuri istorice, marșuri turistice, întâlniri cu personalități de vază de nivel local sau național – organizate selectiv, acestea constituie un mijloc de a intui şi preţui valorile culturale și istorice ale poporului băștinaș și a etniilor conlocuitoare [6].
- Vizionarea unor filme pentru copii, desene animate, spectacole de teatru, serbări – constituie o sursă de informaţii, dar în acelaşi timp şi un punct de plecare în organizarea unor acţiuni interesante. De exemplu, vizionarea emisiunilor muzicale, de teatru pentru copii, distractive sau sportive urmată de discuţii pregătite în prealabil, pe lângă faptul că realizează completarea unor aspecte educative, stimulează şi orientează copiii spre unele domenii de activitate: muzică, sport, poezie, pictură etc.

Durata activităților extracurriculare în IET poate fi similară sau mai mare cu 5-10/15 minute, după caz, decât cea a activităților integrate sau pe domenii specifice de activitate- totul este în funcție de încărcătura intelectuală pe care o comportă activitatea și de elementul recreativ–distractiv.

Excepție constituie vizitele/ excursiile la muzee, expoziţii, monumente şi locuri istorice, marșuri turistice, care se pot desfășura într-un interval de 1-1,5 ore. Durata zilnică a activităților de dezvoltare personală și a perioadelor pentru joc și activități liber alese de către copil este stabilită de regimul zilei [6,7].

Organizarea procesului educațional în IET în perioada de vară include corelarea optimă a activităților planificate cu cele liber alese de către copii. În acest context, este necesar de menționat că în perioada estivală timpul petrecut de copii în aer liber crește, iar timpul alocat activităților planificate în spațiile grupei/ instituției este redus la minimum. În perioada de vară prioritară este organizarea și corelarea activităților de educație fizică și sănătate, a activităților muzical-estetice cu alte tipuri de activități (cognitive, socioemoționale, de limbaj/de comunicare).

Activitățile vara în IET [6]		
Activități planificate		**Activități la aer liber**
	activități de educație fizică și sănătate	
	activități muzical-estetice	
	activități cognitive, socioemoționale, de limbaj/de comunicare etc.	

1. Activitățile de fortificare a sănătății, pe care se va pune accent în perioada estivală, sunt:

- Gimnastica matinală și gimnastica cu exerciții de respirație de după somnul de zi – educația fizică în aer liber;
- Jocuri dinamice (de intensitate mare, medie, mică);
- Activități motrice independente (dimineața, după micul dejun, la plimbări, după somn, în cadrul diferitor activități);
- Odihna activă (sărbători sportive, zile/săptămâni ale sănătății, distracții sportive, turism elementar etc.;
- Călirea - asocierea exerciţiilor fizice cu diferite băi, folosind factorii naturali ai mediului (apa, aerul şi soarele).

2. Activitățile muzical-estetice pot fi [1, 3, 6]:

• activități creative: se realizează zilnic de către copii și cadrul didactic în dependență de tipul de activitate solicitat:

- desen – cu folosirea tehnicilor netradiționale: gravură, pictură cu degetele, monotipia, plastilinografia, florotipia, tehnica presărării, tehnica picturii cu ață, desen cu creta pe asfalt, desen pe nisip - modelare – din lut, plastilină ecologică, aluat;
- aplicație – crearea de imagini plate, semivolumetrice, volumetrice; din plastic, din hârtie simplă sau gofrată; aplicații cu elemente florale;
- construcții – din obiecte de plastic sau lemn, hârtie sau carton, construcții din mosorele sau în nisip - design pentru copii – aranjamente (buchete, ekibane, picturi vegetale, bijuterii din materiale naturale și artificiale), proiectarea de haine, măști, accesorii pentru cap, costume de sărbători;
- design decorativ și spațial de interior (căsuța păpușii, parcare pentru mașinuțe), crearea de panouri decorative;
- meșteșuguri populare - țesut, olărit, împletire din lozie, pănușe etc. [7].

• activități muzicale – pot fi promovate atât în sala de muzică/ de grupă, cât și în aer liber; în diferite momente de regim se va folosi fundal muzical din piese îndrăgite de copii [3,4]; se vor organiza concursuri muzicale, audiții, activități de recunoaștere a sunetelor din natură și asocierea cu opera muzicală studiată/ cunoscută; în timpul plimbărilor și excursiilor pot fi organizate jocuri muzicale, cântatul în cor și solo, folosirea diferitor jucării/obiecte (ex., pahare cu diferite conținuturi, tamburina etc.) pentru a reda ritmul sau chiar melodia.

• activități literare și/sau de teatralizare (care pot fi și cu acompaniament muzical): tipurile de teatre pentru copii (de păpuși, de umbre, de masă,

de degete, de flanea, jocuri-dramatizări) și activitățile literare (recitaluri de poezii, concursuri și șezători literare, sărbători și festivaluri folclorice) – în conformitate cu interesele copiilor. Lecturile operelor literare și de folclor se vor introduce în toate momentele de regim [1, 3].

3. Activități extrașcolare/ extracurriculare (sărbători, matinee, distracții, șezători, activități turistice – drumeții, excursii, vizite în locuri de interes turistic etc.) – vor fi promovate în dependență de proiectele tematice realizate pe parcursul anului de studii și de sărbătorile internaționale, naționale și locale din această perioadă, precum: *1 iunie; Sărbătoarea lui Neptun; Festivalul portului popular, care finalizează cu „Ziua internațională a IEI” (24 iunie); Ziua internațională a Prieteniei (30 iulie); Ziua Independenței Republicii Moldova (27 august); Sărbătoarea „Limba noastră” (31 august).*

Prin diversitatea lor, activitățile extrașcolare organizate în IET își aduc aportul direct la dezvoltarea tipurilor de inteligență. Prin racordarea și relația: noile educații- tipuri de inteligență, vom observa că la nivelul IET cadrele didactice și specialiștii invitați (cant, coregrafie, arte plastice, comunicare, dramatizare etc.) vor realiza obiectivele prestabilite.

Abilități și tipuri de inteligență dezvoltate cu ajutorul activităților extracurriculare (Gardner, Howard 1993 – Frames of Mind: The THeory of Multiple Intelligences).

Tipul de inteligență -Inteligența vizual-spațială. Acest tip de inteligență este cel mai des folosit în activități precum: construit, citit, scris, desen, echilibru, interpretarea /lectura unor imagini. Se dezvoltă competențele menționate în cadrul:

- Activităților de pictură, de lectură, jocuri dinamice, jocuri de construit (cu diferite materiale).

Inteligența verbal- lingvistică. Acest tip de inteligență este cel mai des folosit în activități precum: ascultarea, vorbitul, premisele citit-scrisului, jocul de cuvinte (cvintet, acrostih,…),, explicarea unor concepte. Se dezvoltă prin -

- Activități de lectură, de teatru, jocuri de rol, dramatizări, jocuri- imitare.

Inteligența logico-matematică. Acest tip de inteligență este cel mai des folosit în activități de tipul: rezolvarea unor probleme, lucrul cu anumite concepte abstracte (timp), calcule elementare matematice, se realizează prin-

- Activități de matematică, matematică distractivă, Club de șah, multe situații- problemă, studii de caz inițiate de educatori.

Inteligența kinestetică. Acest tip de inteligență este cel mai des folosit în activități de tipul: dans, sport, limbajul trupului, imitare, teatru, mimă și la nivelul

IET, cu ajutorul managerilor și susținerea familiei se deschid -

- Cercuri de teatru, activități sportive, de dansuri (populare, sportive, de societate etc.) [4, 7].

Inteligența muzicală. Acest tip de inteligență este cel mai des folosit în activități de tipul: cântat, folosirea de instrumente muzicale, compunerea de melodii în cadrul jocurilor muzical- ritmice, a serbărilor, matineelor, festivalurilor și alte evenimente culturale la care participă comunitatea preșcolarilor.

Inteligența interpersonală. Acest tip de inteligență este folosit cel mai des în activități de tipul: ascultare, folosirea empatiei, consiliere, lucrul în echipă, observarea stărilor emoționale, sufletești prin promovarea la nivelul IET a activităților de dezvoltare a culturii emoționale.

Inteligența intrapersonală. Acest tip de inteligență este folosit cel mai des în activități de genul: cunoașterea propriilor puteri –puncte forte și limite- slăbiciuni, autoevaluarea, descoperirea sinelui. (Gardner, Howard 1993 – Frames of Mind: The THeory of Multiple Intelligences) [9].

Menționând cele de mai sus, oricum ne gândim la personalitatea, calitățile și competențele profesionale ale cadrelor didactice din IET- cadre care, pe lângă expertiza psihopedagogică, sunt personalități creative, originale, care pot individualiza activitatea cu preșcolarii, care își pot planifica timpul necesar pentru a susține individual aptitudinile și talentele copiilor.

În funcție de dimensiunea educațională tipurile de activități care pot fi organizate în cadrul programelor educative, pot include, dar fără a se limita la acestea:

- activități de educație intelectuală;
- activități de educație morală;
- activități de educație artistică;
- activități de educație culturală;
- activități de educație tehnico-științifică;
- activități de educație sportivă;
- activittăți de educație pentru cetățenie democratică, pentru promovarea valorilor umanitare (inclusiv voluntariat, caritate, implicare activă în societate, responsabilitate socială, relații și comunicare);
- activități de educație pentru sănătate și mod sănătos de viață;
- activități de educație ecologică și protecție a mediului;
- activități de educație rutieră etc. [3, 7, 8].

Referințe bibliografice:

1. Bîrsan, El. Managementul activităților extrașcolare, https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/203-208_4.pdf
1. Cadrul de Referință al Educației Timpurii, 2018.
2. Cebanu, L. Managementul activităților extrașcolare. Chișinău, 2015.
3. Nicola, I. Tratat de Pedagogie Școlară. București: Editura Didactică și Pedagogică, 2003.
4. Planul-cadru pentru învățământul preșcolar, 2023.
5. Pălășan, T. Managementul activităților extrașcolare. Brașov, 2016.
6. Stan, N. Introducere în managementul educațional. 2010.
7. https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/RSI_2017_3-4_pp210-220.pdf